

Karin Lippus: „Alguses võikski ajaloo õppimine olla lugude omandamine ja nendes orienteerumine.”

Ajalugu peaks olema terviklik lugu

Karin Lippus

Tallinna prantsuse lütseumi ajalooõpetaja

Ajaloo uue ainekava koostamisel on taotletud integratsiooni, kuid tulemus kipub olema pigem vastupidine.

Räägin sellest, kuidas mina ajalugu ette kujutan, mida mina ajaloo ainekavast ootan ja mis mulle muret teeb.

Uue ainekava keskne mõiste on „integratsioon”. Integratsioonist räägitakse eeskätt seoses teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega, aga integratsioon peaks toimuma ka ainevaldkonna sees. Ajalugu, nagu juba sõna ise ütleb, on lugu, lugu ajast ja ajastutest, mis on terviklikud, kompaktsed nähtused. Lugu saab jutustada lühemalt või pikemalt, aga parem on, kui jutustatakse ilma katkestusteta, muidu ei tule lugu välja. Ajaloo protsessil on oma loogika, üks sündmus tuleneb teisest, üks nähtus kasvab teisest välja. Ja ka aja lool peab olema oma loogika, oma tervikkus, muidu on raske protsessi mõista.

Terviku killustamine

Ainekava üldosas püstitatud eesmärgid on väga ilusad. Kõik seal deklareeritu on väga positiivne, millele võib kahe käega

alla kirjutada: „...kujundada õpilasi, kes on suutelised analüüsima ja mõistma maailma ... teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ja tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.”

Paraku, kui vaadata ainekavas kirjeldatud kursuste kirjeldusi täpsemalt, näib, et taotledes integratsiooni, on saavutatud pigem vastupidine tulemus. Võtame näiteks gümnaasiumi ajaloo kohustusliku kursuse „Lähiajalugu III – 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm”. Miks peavad sõja ja rahu küsimused, inimsusevastased kuriteod ning mingi ajajärgu kultuur ja eluolu olema täiesti eraldi kursused? Kas see aitab õpilasel kujundada terviklikku ettekujutust ajaloost kui protsessist? Ilmselt kavatseti niiviisi integreerida ühiskonnaõpetust ja politoloogiat ajaloo õpetamisse, kuid tegelikult on see materjali killustamine, mitte

integratsioon. Ajalookäsitlus on kindlasti orgaanilisem ja terviklikum, kui mingi ajajärgu poliitilist ajalugu õppides käsitletakse sealsamas ka selle maa tollast eluolu, kultuuri, majandust, sel ajal aset leidnud inimsusevastaseid kuritegusid ja muid sotsiaalseid probleeme. Miks peab ajaloo kui protsessi juppideks tegema, näiteks käsitlema gümnaasiumi I ajalookursuses maailma majanduse põhijooni enne Esimest maailmasõda ja alles VI kursuses sama ajajärgu muutusi eluolus?

Mida peaks õpetaja tegema? Ilmselt tuleks tal uue ainekava üksteisest lahutatud teemad oma tundides uuesti tervikuks integreerida. Tõenäoliselt ei peaks ta võtma näiteks inimsusevastaseid kuritegusid pika omaette kursusena, vaid liitma need teod üldajaloo kursuse vastavatesse kohtadesse. Ainekavas üksteisest lahku löödud kursused tuleks õpetajal oma tundides uuesti kokku sulatada, et õpilane näeks, missugusest loost tuleb üks, teine või kolmas probleem.

Pealesunnitud pealiskausus

Uue ainekava teine probleem on tasakaalust väljas mahud. Ainekava jaguneb mitmeks kohustuslikuks ja valikkursuseks. Üldajaloos näiteks Euroopa ajaloo kohustuslik üldkursus, mis on ainult 35 tundi, Euroopa maade ajaloo valikkursus (35 tundi), samas mahus valikkursus tsivilisatsioonidest väljaspool Euroopat (35 tundi).

Võtta Euroopa üldajalugu antiigist Marxini läbi 35 tunniga – see on õpetajale endalegi paras kübaratrikk, veel enam õpilastele. Euroopa ajaloost kui protsessist tal 35 tunniga mingit ettekujutust ei kujune. Euroopa üldajaloo maht peaks olema ainekavas tunduvalt suurem, sest elame ju Euroopas, koguni Euroopa Liidus, ja kõik muud kursused peaksid kasvama selle üldkursuse külge.

Kuna üldajaloost on ka kaks valikkursust, võiks nende arvel saavutada veidi põhjalikuma üldajaloo käsitluse.

Ühe valikkursuse sisuks on Euroopa maade ajalugu: Prantsusmaa, Suurbritannia, Saksamaa, Skandinaavia maad, Bütsants, Venemaa. Kas ei tuleks ajaloo protsessist parema ülevaate saamiseks integreerida see kursus Euroopa üldajaloo kohustusliku kursusega? Ja kas ei tuleks Euroopa maid omavahelgi integreerida ning mitte käsitleda neid üksteisest lahutatud rahvusajalugudega? Vastasel juhul kujuneb olukord, kus väga pealiskaudselt läbitud üldajaloo ringile järgneb kiirustav ja pealiskaudne teine ring.

Teise valikkursuse sisu on Egiptus, Mesopotaamia ja Kreeta-Mükeene, India, Hiina, Ameerika. Esimesed kolm teemat on Euroopa tsivilisatsiooni kujunemise mõistmiseks hädavajalikud, viimased kolm on samuti olulised, kuid jäävad ainekava Euroopa- ja Eesti-kesksuse taustal paratamatult huvitavateks kõrvalpõigeteks, millest saab valult loobuda.

Miks on põhikursus nii napp ja valikkursuste maht nii suur? Kas ei võiks kaaluda võimalust, et kohustuslik kursus on üldajaloo haridusmiinimum (kõigile kohustuslik), aga valikkursuste asemel võib rakendada laiendatud kohustusliku kursust, st läbida Euroopa ajalugu antiigist Marxini 3 x 35 tunniga, rahvusajalugudega integreeritult? Loobuda võiks aga kaugete maade käsitlemisest,

mis pole otseselt mõjutanud Euroopa kultuuriruumi.

Eesti ja Euroopa

Teiseks üldajaloo ja Eesti ajaloo vahetegur on eri kaalukategooriatega, eri tasanditega. Üks on globaalne, teine lokaalne tasand. Eesti ajalugu on ette nähtud kaks kohustuslikku kursust (antropogeneesist 19. sajandi lõpuni), mõlemad 35 tundi. Olen küll patrioot, kuid Eesti ajaloo nii detailne käsitlemine pole õigustatud, kui üldajalugu on 35 tunni peale kokku surutud. Selliste mahtude puhul õpilane ei taju, et Eesti ja maailm on eri kaalukategooriates. Kui eesmärk on paigutada Eestis toimuv maailmas toimuva taustale, eeldab see üldajaloolise tausta olemasolu. Vastasel juhul paigutame maailma Eesti taustale ja sel puhul on proportsioonid paigast. Senini on olnud Eesti ajalugu omaette kursuseks ja see on toimunud väga hästi. Eraldi kursuse puhul paigutuvad Eesti sündmused üsna loomulikult maailma ajaloo üldiste sündmuste taustale.

Narratiivne pedagoogika

Mida kaugemale ajas läheme, seda rohkem muutub ajalugu jutustuseks, narratiiviks. On hea, kui ajalugu jõuab alguses õpilasteni lugudena, sest lood jäävad meelde. Alguses võikski ajaloo õppimine olla lugude omandamine ja nendes orienteerumine, kuni hakatakse tajuma, kuidas üks lugu kasvab teisest välja. Võtame antiigi. Seal pärineb suur hulk suurepäraseid lugusid. Pedagoogiliselt on väga hea, et ka antiikaja poliitiliste režiimide probleemid ja politoloogia teemad jõuavad õpilasteni eelkõige lugudena, mitte abstraktsete analüüsidenä.

Ühes viiendas klassis õpetasin ajalugu Tiia Toometi raamatu „Me elame ajaloo“ järgi. See on pigem lugemik kui õpik, aga väga inspireeriv. Õpilased lugesid ja arutasid. Mis oluline, sai kirja pandud. Millegipärast peetakse seda vaele, kui ajalooõpetaja lihtsalt jutustab lugusid, tegelikult jääb aga just jutustus lastele kõige paremini meelde. Mida me ise kooliajast mäletame? Suurel määral õpikupilte, mille allkirju sai huviga uuritud, ja õpetaja räägitud põnevaid lugusid.

On hea, kui õpilasel kujuneb ajalugu õppides kõigepealt välja oma ajaloolugude pagas. See aitab tal mõista

ajalugu kui protsessi. Õpilane näeb, et ühiskonnas esinevad probleemid pole tekkinud suvaliselt ja juhuslikult, vaid poliitilised ideoloogiad on kujunenud konkreetsetes ajas ja ruumis. Ka inimsusevastased kuriteod sooritatakse konkreetsetes ajas ja ruumis, seetõttu on neid vaja ka käsitleda kontekstis, milles saadaks aru nende tekkimise mehhanismidest.

Kui õpilasel on ajaloo tekkinud protsessitaju, on ühiskonnaõpetuses hea seostada ideoloogiate analüüs juba olemasolevate ajaloo teadmistega. Uus, analüütiline lähenemine haakub olemasolevate lugudega. Kui aga ajaloo teemad ära hakkida, siis haakumist ei teki. Saame kyllustatud materjalide äraõppimise.

Riigieksam kultiveeris pealiskausust

Uus õppekava ei näe ette ajaloo riigieksami, selle asemel soovitakse teha ajaloo uurimistöid. See otsus on kindlasti samm paremuse suunas. Riigieksam reglementeeris äärmiselt kitsalt, mida, kui palju ja kuidas ajalugu käsitada. Mulle on riigieksam alati olnud mureallikas ja takistus, seepärast olin väga üllatunud, kui kuulsin, et 64 ajalooõpetajat on nõudnud riigikogu kultuurikomisjonilt ajaloo riigieksami allesjätmist.

Mis on riigieksami probleem? Ennekõike see, et ta viib paljude tõsiste ajaloo teemade lihtsustatud käsitamiseni, õpilastel lastakse eksamil ajaloo sündmusi või -nähtusi analüüsida kindla skeemi järgi. Näiteks Kuuba kriis aastal 1962: põhjus, osapooled, tagajärjed. *Aja lugu* kipub sellise käsituse puhul ära kaduma. Riigieksamite praktika näitas, et sügavamate teadmistega õpilased said tihti madalamaid tulemusi kui need, kes piirdusid lihtsustavate skeemide omandamise ja miinimumi äraõppimisega. Kes hakkas eksamil liiga põhjalikult vastama, see mingis teisejärgulises küsimuses ikka eksis ja kaotas punkte (üks vale element vastuses muudab valeks kogu vastuse). Samal ajal need, kes miinimumi korralikult ära õppisid, olid eksamil väga edukad.

Väidetakse, et riigieksam muudab koolid võrreldavaks, ühtlustab koolide taset, tagab enam-vähem ühesuguste õpetamismeetodite kasutamise. Tõepoolest, tänu riigieksamitele hakkasid ajalooõpetajad tegelema rohkem kaartide ja allika-

Tallinnas
Erakirjutud Dulle Kirjadega.
1819. Aastal

Ajalugu kulgeb. Iga järgnev ühiskond kasvab välja eelmisest ja valmistab ette järgmist. Kuueaastane, Tallinn 1819.

tega. Kuid eksamitega tuli kaasa ka nivelleerimine, mis on minu arvates väga ohtlik. Riigieksam vähendas võimalust süveneda. Kui ühelt poolt rääkida loominguilisusest ja teiselt poolt riigieksamiitest, siis need kaks lähevad omavahel vastuollu. Mingi viis koolide võrdlemiseks peaks muidugi olema, et lapsel ei sõltuks kõik sellest, milline õpetaja tal on, aga võrdlemise mehhanism ei tohiks olla nii ahastav.

Kindla peale minek viis primitiivsuseni

Riigieksamitööde parandajad on juba mõnda aega kurtnud, et õpilaste tööd on muutunud aasta-aastalt pealiskaudsemaks. Põhjus on ehk selles, et õpilased kasutavad eksamil kõige turvalisemaid vastamisstrateegiaid. Nad pakuvad harva oma isiklikke seisukohti, kuna ei tea, kas need on kooskõlas eksami koostajate ja hindajate omadega. Minki kindla peale, ajaloosündmused suruti põhjuse-tagajärje ning sarnasuste-erinevuste formaati.

Riigieksamil on väga palju kaalul: erialavaliik, tasuta õppekoht. Sellega ei saa eksperimenteerida. Me ootame, et

õpilastel oleks uusi ja ootamatuid ideid, kuid nemad mõtlevad, et oma hullude ideedega pole kuigi turvaline eksamil välja tulla. Need, kes soovivad kooli head tulemustega lõpetada, hakkavad nõudma väga konkreetseid ülesandeid. Umbes nii, et andke mulle käsiraamat ja ma õpin seal kõik ära. Riigieksam reglementeerib. Kui õpetaja ja õpilased on sellest painest vabad, on võimalik palju loominguilisem lähenemine.

Kuidas uue õppekava järgi õpetamine sujuma hakkab, seda ei oskagi enne öelda, kui tulevad uued õpikud ja materjalid. Nukker, et kogu aeg on *perestroika*. Alles jõudsid kooli viimased kursuse „Inimene, ühiskond, kultuur“ õpikud, kui kõik läheb jälle ümberkorraldamisele.

Aeg on muutunud

David Vseviov on rääkinud, et kui ta viitas loengus seigale Dumas' „Kolmest musketärist“, tajus ta, et viide ei jõua auditoriumile kohale. „Kolm musketäri“, mida veel hiljuti olid kõik lugenud nagu „Kevadet“ ja millele sai näidet tuues alati toetuda, ei ole enam ühiskultuuri osa. See osutab väga selgelt, et õpilased ei ammuta ajalooteadmisi enam nendest juturaamatutest, mis olid õpetajate enda kooliajal populaarsed. Nüüd saavad õpilased suure osa oma ajalooteadmistest arvutist, eelkõige aga ajalooteadmistele fokuseeritud arvutimängudest. Neid mängitakse massiliselt. Mõni mu õpilane on saavutanud tänu arvutimängude mängimisele mõne ajalooajaloo perioodi kohta silmapaistvalt hea asjatundlikkuse. Kümnes klassis on mul noormees, kes tunneb näiteks suurepäraselt Vana-Rooma, sest ta mängib Rooma-ainelisi arvutimänge. Need pole primitiivsed tagaajamismängud, vaid põhinevad ajaloolisel tegelikkusel ja neil on ka kasvatuslik väärtus. Seal on oma reeglid, peab käituma ajalooliselt õigesti, ajalooline reaalia ja isikud on õiged, tegutsedes peab lähtuma ajaloolisest tegelikkusest jne. Õpilasel tekivad neid mängu mängides õiged arusaamad, samas on need mängud ka põnevad. Raamatutest mõjusamaks on tõusnud visuaalkultuur ja filmidele viidates võib loota suuremat äratundmisrõõmu: „Aleksander Suur“, „Rooma“, „Taevane kuningriik“ jt. Ajaloolised filmid võivad olla nii head kui ka halvad, aga ka halb film võib olla hea õppevahend: saab analüüsida, mis on

valesti, miks on valesti. Filmi kasutamine tunnis ei eelda terve filmi vaatamist, see võtaks tohtu aja, aga on võimalik vaadata lõike ja neid analüüsida. Populaarkultuurile toetudes saab luua vägagi toimiva seose ajaloo õppimise ja tänapäeva maailma vahel.

Paljudes klassides on tänapäeval arvutid ja projektorid, õpetaja saab oma juttudele anda kogu aeg pildilist tausta. Meie koolis kasutavad kõik õpetajad seda võimalust. Tänapäeva lapsed loevad pildimaterjali väga kiiresti. *YouTube*'i videoklipid võivad olla neile oluliselt informatiivsemad kui tekstiline allikalõik.

Raam, mida täidetakse lugudega

Ajalugu tõesti kulgeb. Iga järgnev ühiskond kasvab välja eelmisest ja valmistab ette järgmist. Kui õpetan teemasid isoleeritult, jääb pilt poolikuks. Kooliharidus peaks andma tervikliku narratiivi, millele tuginedes võivad õpilased teha oma uurimistöid, süveneda iseseisvalt teatud teemadesse.

Ajaloo õppimisel on vaja üldist raami, mille sees kõik kulgeb – on vaja teada, missugused tähtsad ajalooteadmused üksteisele järgnesid. Suurte sündmuste raami saab õppimise käigus lisada eri narratiive. Sellise üldise raami valdamine on väga tähtis, sest kahjuks on ajaloo õppimisel unustamise protsent kolossaalne. Ajaloo põhisisundmused võetakse põhikoolis läbi, aga kui jõuame gümnaasiumi, on suur osa meelest läinud. See tähendab, et gümnaasiumi ajalootunnis ei ole võimalik käigu pealt keskenduda ühiskonnale ja kultuurile ega inimsusevastastele tegudele, sest eelnevalt on vaja uuesti meelde tuletada konkreetset ühiskonda ja kultuuri siduv ajalooteadmuste raam. Gümnaasiumis on vaja uuesti luua struktuur, kuhu saab panna lugusid ja pilte. See annab parima tulemuse. Euroopa üldajaloo 35-tunnine kursus jääb üldise raami kujundamiseks liiga väikseks.

Üles kirjutanud
RAIVO JUURAK